

ГОДИШНИК НА СТУДЕНТИТЕ ПО СОЦИОЛОГИЯ
АСОЦИАЦИЯ НА СТУДЕНТИТЕ ПО СОЦИОЛОГИЯ В СУ
КАТЕДРА СОЦИОЛОГИЯ, ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
СУ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
Том 5, 2008-2009

ГРАЖДАНСКО ОБРАЗОВАНИЕ И ГРАЖДАНСКА АКТИВНОСТ

МАГДАЛЕНА ПЕТКОВА

Курсова работа по дисциплината "Социология на НПО"

Ръководител: доц. Петя Кабакчиева

Една от основните цели на гражданското образование в България е да стимулира гражданската активност.

Истинността на формулировката, че извън гражданската активност не може да съществува демокрация, се проверява и доказва в България вече двадесет години.

Заради ключовата важност на този проблем в настоящата работа ще се спра на тези аспекти от гражданското образование, които се отнасят пряко до активността. Гражданското образование трябва не само да стимулира учениците да проявяват инициативност и ангажираност към обществените проблеми, но също и да осигури запас от знания и умения, които са нужни за осъществяването на всяка гражданска инициатива. Учениците трябва от една страна да имат желание да защитават лична или обща кауза, а от друга да са способни да я доведат до успех, да постигнат заложената цел. За да има гражданско общество, не е достатъчна активната позиция на гражданите. Нужно е също те да действат успешно върху държавните институции, да са регулатор на обществения живот в същата степен, в която е и държавата.¹

В публичното пространство се предлагат и сблъскват различни визии за това как изглежда успешното гражданско образование. Тук можем да синтезираме четири основни характеристики, които гражданското образование трябва да притежава, за да подпомогне формирането на гореописаното гражданско общество.

Първо, училището трябва да възпитава определена *нагласа*. Модерното училище, в което учителят е авторитет, който притежава Знанието и предава Истината, произвежда подчиняващи се индивиди, пасивно приемащи нещата “такива, каквито са”. То не е в състояние да произведе рефлексивност и критическо мислене. В противовес на това, съвременната демокрация предполага индивиди, които имат активно отношение към предлаганите им теории и решения и проблематизират “безспорния” авторитет на властта. Следователно училището, като ключова социализираща институция, трябва да подготвя рефлексивни хора, които имат съзнание за своята роля в обществото, които разсъждават вместо да учат наизуст и дебатираат вместо да записват монологичния урок на учителя. Такъв характер на образователните институции е необходим, за да възприемат учениците себе си като субекти, а не само като обекти на властови действия.

¹ Безспорно е, че въвеждането на гражданското образование не може да доведе автоматично до създаване на гражданско общество в България. За формирането на такова са необходими редица други условия. То обаче може да допринесе значително за изграждането на компетентни и активни граждани.

Второ, в учебните заведения трябва да се преподава определен запас от натрупващи се *фактологически знания* в областта на политиката, администрацията, функционирането на гражданското общество, законодателната система, работата и структурата на международните организации и т.н. Тези знания трябва да имат инструментален характер и да помагат на учениците да се ориентират в институционалната среда и начините за взаимодействие с различни структури. Те са необходими, за да може гореописаната активна нагласа да намери дейностно проявление. Без тях индивидите не биха могли да действат успешно в социалната и институционалната среда.

Трето, този запас от знания трябва да бъде представен така, че учениците да разберат *спецификите и вътрешната противоречивост на материята*. Отвъд фактологическата информация за структурата на администрацията например, трябва да бъде обяснен и начинът, по който тя е формирана, какви са проблемите, с които се сблъсква, и защо някои от тях не могат да бъдат решени в конкретните условия. За да може да действа ефективно в и върху социалната среда, индивидът трябва да познава нейните особености, възможности и ограничения, актьори и взаимодействия. Затова информацията не трябва да бъде представяна едностранчиво, а в нейната многопластовост и в различни перспективи. С това е обвързано и отпадането на идеологическото представяне на държавата или международните институции (като Европейския съюз), посочването на пропуските на “системата” и проблемите, за които е нужна най-много работа. Без подобно отношение към държавата и обществото учениците трудно ще приемат идеята, че тяхното активно гражданско участие е необходимо и значимо; без него те трудно ще планират своите граждански действия успешно или ще предвиждат последици от поведението си отвъд очевидните.

Четвърто, знанията и нагласите трябва да бъдат придружени от *умения* за публично дебатиране и излагане на аргументирана теза, за защитаване на собствените позиции. Те са необходимо условие за съществуването на граждански дебат в публичното пространство и за диалог между гражданското общество и държавата.

Тези четири аспекта в своята комплексност могат да дадат основата за формирането на бъдещи граждани.

С оглед на това можем да дадем отговор на въпроса дали гражданското образование трябва да бъде отделено в самостоятелен учебен предмет, или да се разтвори в другите дисциплини: и двете. Практическите инструментални знания, които учениците трябва да придобият, ще бъдат усвоени много по-добре като обособена

система от взаимообвързани теми. По-задълбоченото познаване на спецификите и сложността на обществото, държавата, глобалните процеси може да бъде постигнато само в конкретни, посветени на това часове, и от подготвени и детайлно запознати с темите учители. Необходими са конкретни усилия върху разработването на способността на учениците да защитават позиция и да водят аргументативен дебат. От друга страна, формирането на активни субекти на действие не може да става само по един конкретен предмет. То може да бъде постигнато само чрез системна работа, чрез промяна на целия учебен процес, на отношението учител-ученик като цяло, на критериите за оценяване.

Отвъд тези мерки, които са обект на дискусии в публичното пространство, според мен има още няколко критерия, на които трябва да отговаря българското училище, за да формира активно и ефективно гражданско общество.

Учебните заведения в България трябва да създават структури за творческа изява на учениците. Днешното училище формира култура на интерпретация преди всичко на фактите на миналото, но не създава възможност за субективно изразяване на учениците в отношението им към социалното настояще. Творчеството възпитава личен почерк на възприемане и оценка на света, който не може да бъде създаден чрез настоящите учебни практики. Затова е необходимо изграждането на кръжоци (литературни, театрални, фотографски), които да компенсират разминаванията между учебната програма и ученическите интереси. Творческите кръжоци предлагат образователни алтернативи с много висока ефективност, защото са съобразени в голяма степен както с желанията и предпочитанията на учениците, така и с динамично променящото се световъзприемане на подрастващите в различни възрастови групи. Творческият кръжок е място, което изисква позиция и променя самото отношение на учениците към процеса на обучение. Така се възпитава активен тип личност, която възприема и оценя света не чрез посредничеството на учебника и учителя, а през легитимността на диалога и дебата.

В българското училище няма структури, които да копират организациите и институциите в обществото. Дори и да имат знание за последните, до завършването на училище (а често и след това) младежите не могат да придобият реален *опит* за тяхната работа. В резултат те обикновено започват да усвояват know-how за работата с и в такива структури след навършване на деветнадесетата си година. Тук бих дала за пример западни страни, където на учениците е дадена възможност да членуват в различни видове клубове по интереси, ученически/колежански сдружения, ученически

съвет (който има реална роля в училището). Тези организации наподобяват по структура обществените: имат вътрешна йерархия, списък с права и задължения, разпределение на дейностите, правила за взаимодействие помежду си. Учениците, които участват в тях, усвояват реални умения за работа в името на общи каузи, справяне с проблемни ситуации, излагане на собствена позиция и правене на компромиси. Освен това активността извън формалните училищни задължения се приема като норма. Съществува огромна вероятност учениците да пренесат този модел на поведение и извън рамките на училището.

Учениците не са ангажирани с *реални обществени проблеми*. Дори на хартия да се сблъскват със съвременни конфликти и проблемни полета, първо - те не изживяват лично темите, не ги оценяват през преживяване, а аналитично, логически; и второ - техните разсъждения и решения остават в сферата на симулацията. Ако младежите бъдат стимулирани да опознават обществото и да предлагат решения на актуални проблеми, така че да действат в реална социална среда, те ще придобият усет към обществено ангажирано поведение.²

Така към двата първоначални компонента - обособяването на час по гражданско образование и цялостна промяна на учебния процес, се прибавя и трети - организиране на извънкласни дейности с гражданска насоченост.

За осъществяването на третия елемент е нужен по-олекотен учебен план, в който част от чисто теоретичните знания са съкратени за сметка на практическото действие. В момента учебната програма е крайно натоварена. На учениците се преподава материал с изключителни подробности и сложен стил. Стига се до там, че учител по биология с висше образование не разбира какво пише в учебник по физика за девети клас, който учениците трябва да разберат и наизустят.³

² Причината да отправя това предложение е конкретна случка. Преди няколко седмици сестра ми, която по своята личностна ориентация е по-скоро математически и икономически, отколкото хуманитарно насочена, се зае с извънкласна дейност. Тя и няколко нейни съученици направиха кратко проучване на училището за деца със зрителни увреждания "Луи Брайл", а след това и серия от разговори с директора на училището и с ученици от него. Целта беше да направят представяне на училището и да запознаят съучениците си с неговите проблеми и особености. Сестра ми беше много впечатлена от това, което беше чула и видяла. Няколко пъти обсъжда с мен проблема за децата в неравностойно положение; това колко различни са те и как не ги виждаме по улиците, следователно са изолирани; какви нужди имат и какво може да се направи, за да се подобри животът им; кой е отговорен. Мисля, че ако повече ученици преживеят същото като нея и бъдат поставени пред задачата да направят нещо (макар и минимално) по конкретния проблем, с който се сблъскват, те ще започнат да се чувстват много по-ангажирани с общностни проблеми и ще започнат да разсъждават за конкретните мерки, които трябва да бъдат предприети за решаването им. *Убедена съм*, че това ще се случи, ако първите четири аспекта на гражданското образование бъдат въведени.

³ Репортаж на БиТиВи.

Не на последно място, в днешните условия учениците се влияят от множество алтернативни канали на социализация. Училището няма монопол върху формирането на личността и ако искаме да създадем устойчив тип на граждански активния човек, трябва да се обърнем и към другите механизми за оформяне на индивида. Един от най-мощните механизми са медиите. Идеите за активност, обществена ангажираност, социална компетентност трябва да бъдат разпространявани от вестниците, списанията, телевизионните предавания, интернет. Именно този тип развлекателни издания имат голямо влияние върху изграждането на lifestyle практиките сред младите хора. Те дават възможност идеите на гражданското общество да се разпространяват не чрез поучение и порицание (както се случва сега в училището), а чрез “вкарването” им в стиловете на живот. Гражданската активност, за да се приеме, трябва да се утвърждава от легитимни за младежите авторитети, да се обвърже с “други” престижни белези. Медиите дават възможност за това в две насоки. Първо, като показва примера на конкретни личности (от типа: “Иван и Андрей/ Азис/ Бербатов днес направиха еди-какво-си”). Второ, като изменят формираните образци, например “Зелените/готините млади хора, които четат “Една седмица в София” / cosmo-момичетата правят така”. Така медийните образи могат да разпространяват от една страна нагласа към активност, а от друга - техне, знание за конкретни мерки, които хората предприемат по конкретни проблеми.